

verbal communication. The perception of each characteristic «*cultural, national, religion, social, language*» is through the verbal use of language, because the appearance of those characteristic happens only when they are some communicative interactions. The development of language personality depends on the social groups living in the community, because the daily use of language demonstrates the perception in all aspects.

Key words: language personality, perception, practice of language, misunderstanding, word significations.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 808.5(042.5)'42

Леся Басюк

Реалізація стратегій і тактик спікера (на матеріалі парламентських дебатів Великої Британії)

У статті здійснено спробу виявити роль і місце спікера в парламентських дебатах Великої Британії. Обґрунтовано вибір стратегій і тактик учасників парламентського дискурсу Великої Британії залежно від їхньої статусно-орієнтованої позиції під час парламентських дебатів. Визначено комунікативні стратегії і тактики спікера, спрямовані на досягнення перлокутивної мети – координації мовленнєвої поведінки адресата. Запропоновано алгоритм опису мовленнєвих актів як інструментів реалізації тактик спікера за різними параметрами. Здійснено спробу виявити та комплексно проаналізувати мовленнєві акти, обрані для реалізації тактик адресанта.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, парламентський дискурс, мовленнєвий акт, адресант, адресат.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна лінгвістична наука спрямована на вивчення оптимальних способів ведення міжособистісного спілкування, яке розглядають у спектрі запланованих мовленнєвих дій, правильний вибір яких у конкретній комунікативній ситуації передбачає реалізацію та досягнення поставленої мети комунікантів (див. роботи Іссерс (2003), Яшенкової (2002), Фролової (2009), Сковороднікова (2004), Козьміної (2001), Славової (2006) та ін.).

Мета статті – проаналізувати мовленнєві інтеракції учасників дискурсу дебатів у парламенті Великої Британії, виявити місце й роль спікера як одного з учасників парламентської взаємодії; виокремити обрані спікером стратегії і тактики, які забезпечують (або унеможливають) ефективність спілкування комунікантів і мовні засоби їх реалізації.

Актуальність дослідження полягає, з одного боку, у його практичному значенні для політичної практики, з іншого – у відсутності лінгвістичних робіт, присвячених комплексному вивченню усного англомовного дискурсу дебатів.

Наукові студії сучасних лінгвістів зосереджені на дослідженнях виокремлення стратегій і тактик у різних типах дискурсу [2, 1]. Проте, незважаючи на велику кількість запропонованих класифікацій, тактико-стратегічного потенціалу учасників мовленнєвої взаємодії залежно від дискурсу їх реалізації, спільним є, власне, поняття стратегії і тактики. Науковці визначають стратегію як загальний план, а тактику – як конкретний спосіб реалізації мети мовця.

У цій статті розділяємо думку О. С. Іссерс, яка визначає поняття «стратегія» як когнітивний план спілкування, за допомогою якого контролюється оптимальне розв'язання комунікативних завдань мовця в умовах нестачі інформації про дії партнера [3, с. 14]. Мовленнєву тактику дослідниця визначає як одну або декілька дій, які сприяють реалізації стратегії [3, с. 16].

Мовленнєвий акт (МА) розуміємо як базову мінімальну одиницю вербальної комунікації; як інтенційно й ситуаційно зумовлене, граматично й семантично організоване висловлення, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію [6].

Сучасне мовознавство вивчає не окремо вирвані з контексту висловлювання – мовленнєві акти, а саме загальний контекст – дискурс, у якому й відбувається реалізація акту мовлення в конкретній

ситуації. Важливо при цьому враховувати й те, що мовленнєву діяльність розглядають сукупно з іншими видами людської діяльності як складову частину комунікативної компетентності мовця.

Висловлювання, які створюються за певних подій, у певному місці та часі й зазвичай реалізуються за допомогою мови, досліджує прагматика. Мова – основний засіб людського спілкування, утім знання словника та граматики певної мови не завжди запорука успішного спілкування, адже слова означають дещо більше або інше, ніж те, що вони означають самі по собі. Їхнє тлумачення залежить від безлічі факторів; одна фраза може мати інше значення в різних ситуаціях, і однаковий намір може бути виражений різноманітними лінгвістичними засобами. Саме такі явища і становлять предмет прагматики [5].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Тріадна структура мовленнєвої взаємодії учасників дискурсу дебатів у парламенті Великої Британії передбачає мовленнєву інтеракцію *спікера – парламентаря – відповідача*. Кожен з учасників такої взаємодії виконує свої функції та застосовує певний тактико-стратегічний репертуар для забезпечення гармонійного протікання комунікації та досягнення поставлених комунікативних цілей. Така структура парламентських дебатів регламентована статусно-рольовими відносинами, характерними для дискурсу парламентських дебатів як інституційного типу дискурсу.

Дебати в сучасній Палаті громад відбуваються в певному стилістичному жанрі, який склався історично й сьогодні незмінний. Високий ступінь регламентації і британського парламентського дискурсу взагалі, і одиниць мовленнєвої діяльності, які вживають усі його учасники, зумовлені особливостями розвитку парламентаризму у Великій Британії. Однотипні одиниці мовленнєвої діяльності, регулярно повторювані в мовленнєвих діях кожного з учасників британських парламентських слухань, дають підставу для їх поділу за комунікативним статусом спікер, парламентар, член уряду (відповідач), які є ідентичними їх політичному статусу [5].

Класифікація МА – донині актуальна проблема лінгвістики. Наявні класифікації уточнюють, доповнюють, а також створюють нові на підставі різних параметрів МА.

Піонером класифікації МА став Дж. Остін, який виокремив п'ять типів іллокутивних актів: вердиктиви, екзерситиви, комісиви, бехабітиви, експозитиви. Оскільки вона була непослідовною та неокресленою, Дж. Сьорль запропонував типологію, побудовану з урахуванням іллокутивної мети. Він виокреми такі типи іллокутивних актів: репрезентатив (асертив), директив, комісив, експресив, декларатив. Деякі дослідники як тип МА виокремлюють квеситив і метакомунікатив [10, с. 96].

Аналізуючи дискурс дебатів у парламенті Великої Британії, можна встановити, які типи мовленнєвих актів притаманні кожному з учасників парламентських слухань. У цій статті ми досліджуємо стратегії і тактики спікера як одного з учасників мовленнєвої інтеракції, який виступає і адресантом, і адресатом у межах комунікативних подій парламентських дебатів.

Роль спікера в парламентських дебатах передбачає виконання ним функції координатора процедури ведення дебатів, а відтак визначає його вибір стратегії координації мовленнєвої поведінки, спрямованої на регулювання мовленнєвих дій адресата під час парламентських дебатів. У межах стратегії координації виявлено такі тактики: тактику презентації, тактику регулювання, тактику реакції.

Для розгорнутого опису мовленнєвих актів спікера як засобів реалізації обраних ним тактик візьмемо до уваги такі параметри:

- кількість іллокутивних сил (прості та гібридні МА);
- спосіб вираження МА (прямі й непрямі);
- структура МА (прості й складні (комплексні, композитні, складені МА));
- рівень мовного складника (нерозгорнуті, розгорнуті, універсальні МА);
- форма реалізації мовних засобів МА (усно-мовленнєві, писемно-мовленнєві та оборотні);
- універсальність МА (первинні, вторинні);
- позиція в дискурсі (ініціальні, реактивні МА);
- тип інтерактивності МА (односторонні та кооперативні) [10, с. 96–98].

Тактика презентації передбачає зосередження уваги учасників комунікативних подій парламентських дебатів на представленні порядку денного та особах відповідачів. Така тактика актуалізується розповідними, питальними та спонукальними реченнями.

(1) The Chair: I welcome Sue Bott and Andrew Lee. For the sake of the record, will you kindly start by introducing yourselves?

Sue Bott: My name is Sue Bott and I am director of the National Centre for Independent Living, which is a national organisation based in London [11].

У прикладі (1) спікер запрошує відповідачів до слова, демонструючи ввічливе ставлення до них згідно з етикетом та застосовує репрезентатив *welcome*, який є простим, прямим, нерозгорнутим, писемно-мовленнєвий, вторинний, ініціальний, кооперативний МА, семантичне значення якого інтерпретується як «ласкаво просимо».

МА директив виражений увічливим проханням представитися *will you kindly start by introducing yourselves* для протоколу *for the sake of the record* як цього вимагає процедура проведення дебатів. Цей МА можна визначити як простий, прямий, універсальний, писемно-мовленнєвий, вторинний, ініціальний та кооперативний.

Тактика регулювання передбачає втручання спікера в процес комунікації для дотримання учасниками дебатів регламентованих дій і реалізується наказовими, спонукальними, розповідними реченнями.

(2) Maria Miller: Are there any other responses from other panel members?

Adrienne Burgess: We are looking into charting the father's journey – for Maria, actually. We are researching to find out where the men go because we know they are not getting the information and being engaged with early enough.

The Chair: We will have to draw things to a close as we have run slightly over time. Thank you very much for your evidence [11].

Приклад (2) ілюструє обґрунтоване втручання спікера в інтеракцію, оскільки час, відведений згідно з регламентом на обговорення питань, добігає кінця, виражене репрезентативом *We will have to draw things to a close as we have run slightly over time*, який є простим, прямим, нерозгорнутим, писемно-мовленнєвий, вторинний, ініціальний, односторонній МА.

Ужитий спікером експресив *Thank you very much for your evidence* демонструє толерантне та ввічливе ставлення до співрозмовника й має такі характеристики: за кількістю іллокутивних сил – простий; за способом вираження – прямий; за структурою – простий; за рівнем мовного складника – нерозгорнутий; за формою реалізації мовних засобів – писемно-мовленнєвий; за універсальністю – вторинний; за позицією в дискурсі – реактивний; за типом інтерактивності – односторонній МА.

(3) Jane Ellison: I was going to ask about the under-occupation of social housing. We have heard a range of different views and concerns this afternoon. One was about the lack of smaller properties—

The Chair: Order. I am afraid that the clock has beaten us. That brings us to the end of the time allotted for the Committee. I thank the Secretary of State for coming before us and giving evidence [11].

Наведений приклад (3) ілюструє не лише припущення та констатацію завершення часу дебатів, виражені репрезентативами *I am afraid that the clock has beaten us* та *That brings us to the end of the time allotted for the Committee*, які є прості, непрямий і прямий, універсальні, писемно-мовленнєві, вторинні, реактивні, односторонні МА, а й безпосередній прояв регулювання спікером комунікативної ситуації, який виражений директивом *Order*. Експресив *I thank the Secretary of State for coming before us and giving evidence* демонструє вдячність спікера до учасників комунікативної взаємодії за участь у дебатах. Такий мовленнєвий акт можна визначити як простий, прямий, універсальний, писемно-мовленнєвий, вторинний; реактивний та односторонній.

Тактика реакції є тактикою спікера в ролі адресата й передбачає надання відповіді чи коментаря при звертанні до нього одного з учасників парламентської взаємодії.

(4) John Glen: The point is that it is a risk; it is not an inevitable consequence.

Sam Royston: It is not inevitable. Nothing is inevitable, but it is a real risk.

The Chair: Let us welcome Fran Bennett, who was unfortunately delayed by train problems.

Fran Bennett: I apologize. There was a fatality.

The Chair: Do not worry. The first question about universal credit will be of particular interest to you, so I will ask Mr. Timms if he would like to pursue that [11].

У прикладі (4) мовець застосовує дві тактики в межах обраної ним стратегії координації – тактику регулювання: *Let us welcome Fran Bennett, who was unfortunately delayed by train problems*, і тактику реакції: *Do not worry. The first question about universal credit will be of particular interest to you*,

so I will ask Mr. Timms if he would like to pursue that. Тактика регулювання виражена директивом *Let us welcome Fran Bennett, who was unfortunately delayed by train problems*, який є простий, непрямий, універсальний, писемно-мовленнєвий, вторинний, ініціальний і кооперативний МА та передає ввічливе прохання привітати й надати слово Френ Бенет, яка спізнилась по дорозі в парламент на засідання комітету через проблеми, пов'язані із транспортним засобом.

Тактика реакції виражена директивом *Do not worry* та репрезентативом *The first question about universal credit will be of particular interest to you, so I will ask Mr. Timms if he would like to pursue that.* Ужитий для заспокоєння адресанта директив має такі характеристики: за кількістю іллокутивних сил – простий; за способом вираження – прямий; за структурою – простий; за рівнем мовного складника – нерозгорнутий; за формою реалізації мовних засобів – писемно-мовленнєвий; за універсальністю – вторинний; за позицією в дискурсі – реактивний; за типом інтерактивності – кооперативний МА.

Репрезентатив *The first question about universal credit will be of particular interest to you, so I will ask Mr. Timms if he would like to pursue that* можна охарактеризувати як гібридний, прямий, складний, розгорнутий, писемно-мовленнєвий, вторинний, реактивний та кооперативний МА.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у своїй мовленнєвій діяльності спікер парламенту Великої Британії керується стратегією координації мовленнєвих дій учасників парламентського дискурсу. Для реалізації цієї стратегії мовець застосовує тактики презентації, регулювання і реакції, які, у свою чергу, актуалізуються за допомогою таких мовленнєвих актів, як репрезентативи, директиви, експресиви. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні тактико-стратегічного потенціалу спікера дискурсу дебатів у Конгресі США.

Джерела та література

1. Габідулліна А. Р. Мовленнєві стратегії навчально-педагогічного дискурсу / А. Р. Габідулліна // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : Філологія. – Львів, 2006. – Вип. 38, Част. II. – С. 104–110.
2. Гуцол А. М. Мовні засоби вираження тактики погрози у німецькомовному сімейному конфронтативному діалогічному дискурсі [Електронний ресурс] / А. М. Гуцол // Альянс наук: вчений – вченому: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 берез. 2012 р. : у 6 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2012. – Т. 3 : Культурологія. Мистецтвознавство. Філологія. – 2012. – 140 с. – Режим доступу : <http://topreferat.znate.ru/pdfview/index-5492.html>
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / О. С. Иссерс. – Омск, 1999. – 29 с.
4. Козьмина В. Н. Языковая реализация гибких коммуникативных тактик в английском диалоге : автореф. дис. ... канд. филол. наук. : спец. 10.02.04. «Германские языки» / В. Н. Козьмина. – СПб., 2001. – 20 с.
5. Рябоконе Г. Л. Дискурсивні особливості Інтернет-публікацій дебатів британського парламенту : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Г. Л. Рябоконе. – Київ, 2005. – 276 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
7. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в практике терминологической лексикографии / А. П. Сковородников // Риторика ↔ Лингвистика : сб. науч. ст. – Смоленск : СГПУ, 2004. – Вып. 5. – С. 5–12.
8. Славова Л. Л. Комунікативні стратегії і тактики у масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських інтернет-джерел) [Електронний ресурс] / Л. Л. Славова. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2210/1/06sldzm.pdf>
9. Фролова І. Є. Специфіка актомовленнєвого аспекту реалізації стратегій конфронтації в англomовному дискурсі [Електронний ресурс] / І. Є. Фролова // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. Сер. : Філологічні науки. – Житомир, 2009. – Вип. 45. – С. 127–132. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/3099/1/27_45.pdf
10. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. для самостійної роботи студента / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
11. Яшенкова О. В. Реалізація принципів спілкування в діловій сфері / О. В. Яшенкова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : Логос, 2002. – № 7. – С. 561–573.
12. Parliamentary Debates (Hansard) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmpublic/nationalins/101202/pm/101202s01.pdf>

Басюк Леся. Реализация стратегий и тактик спикера (на материале парламентских дебатов Великой Британии). В статье делается попытка выявить роль и место спикера в парламентских дебатах Великой Британии. Обосновывается выбор стратегий и тактик участников парламентского дискурса Великой Британии в зависимости от их статусно-ориентированной позиции во время парламентских дебатов. Определяются

коммуникативные стратегии и тактики спикера, направленные на достижение перлокутивной цели – координации речевого поведения адресата. Роль спикера в парламентских дебатах предполагает выполнение им функции координатора процедуры ведения дебатов, исходя из этого и определяет его выбор стратегии координации речевого поведения, которая направлена на регулирование речевых действий адресата во время парламентских дебатов. В рамках стратегии координации выделяются следующие тактики: тактика презентации, тактика регулирования, тактика реакции. Предлагается алгоритм описания речевых актов как инструментов реализации тактик спикера по различным параметрам. Речевой акт (РА) определяется как базовая минимальная единица вербальной коммуникации; как намеренно и ситуативно вызванное, грамматически и семантически организованное высказывание, которое сопровождается соответствующими действиями говорящего, направленными на адресата и его реакцию. Делается попытка выявления и комплексного анализа речевых актов, выбранных для реализации тактик адресанта.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, парламентский дискурс, речевой акт, адресант, адресат.

Basyuk Lesya. Realisation of Speaker's Strategies and Tactics (Based on the Parliamentary Debates of Great Britain). The article attempts to identify the role and place of the Speaker in the UK parliamentary debates. The choice of strategies and tactics of participants in the parliamentary discourse in the UK is identified depending on their status-oriented position during the parliamentary debates. Defined communication strategies and tactics of the Speaker are aimed to achieve the perlocutionary goal – the coordination of verbal behavior of the addressee. The role of the Speaker in the parliamentary debates is assumed as a coordinator of the debating procedure and based on this determines his choice of coordination strategy of verbal behavior, which is aimed at regulating the addressee communicative speech behavior during the parliamentary debates. The strategy of coordination has the following tactics: presentation, regulation and reaction tactics. The algorithm description of speech acts based on various parameters as instruments to fulfil tactics of the Speaker is proposed in the article. Speech act (SA) is defined as the basic minimum unit of verbal communication; both intentionally and situationally induced, grammatically and semantically organized a statement that is accompanied by action of the Speaker directed at the addressee and his reaction. The attempt to analyze the speech acts chosen to fulfil tactics of the sender.

Key words: communication strategy, communication tactic, parliamentary discourse, speech act, sender, addressee.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 81'33:316.77:004.9

Олена Бегаль

Діалоговий потенціал комунікативної моделі «стимул-реакція»

Статтю присвячено дослідженню потенціалу застосування комунікативної моделі «стимул-реакція» у розробці віртуальних співрозмовників, що можуть підтримати діалог з людиною. Розглянуто і охарактеризовано прикладні аспекти реалізації цієї моделі на основі аналізу діалогів із чат-ботом A.L.I.C.E., а також з'ясовано її сильні та слабкі сторони. Отримані результати стали підставою для формулювання способів оптимізації роботи автоматичної діалогової системи.

Ключові слова: комунікативна модель, «стимул-реакція», віртуальний співрозмовник, діалог, комунікативна взаємодія, оптимізація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із центральних завдань сучасних досліджень у галузі штучного інтелекту є оптимізація комунікативних та когнітивних аспектів роботи автоматичних діалогових систем. Важливим постає обрання моделі, за якою здійснюватиметься комунікативна взаємодія людини і чат-бота.

Вагома роль комунікативної моделі зумовлена тим, що вона впливає на перспективу розгортання діалогу та механізм аналізу й трактування вхідних реплік і генерування відповіді на них. Більшість чат-ботів сконструйовані на основі моделі «стимул-реакція», тому потрібно дослідити особливості цієї моделі і встановити, чи результативне подальше її застосування.